

דף לב

'בראשית נמי מאמר הוא' – אלא שאינו מאמר מפורש וגלוי, שהוא בחינת מחשבה, והרי עדיין אין עולם ברוא שיתייחס אליו לשון אמירה ופנייה לזולת (ספרים).
ע"ע פרי צדיק נשא ה. וע"ע בהרחבה בכללות הענין שם ח"ה לראש השנה כ.

(ע"ב) 'פקדונות הרי הן כזכרונות... דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינן כזכרונות... תרועה... אומרה עם השופרות – דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר אינו אומרה כל עיקר... שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד – מלכות. דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינה מלכות'. מבואר שלדעת שרבי יהודה מצריך איזכור מפורש של 'מלכות' 'זכרון' ו'שופר', ואין לומר לשון קרובים כגון אלקות, פקידה ותרועה. ולדעת רבי יוסי אין להקפיד בדבר.
וכבר הראינו לדעת בכמה מקומות ששיטת רבי יהודה להקפיד על דקדוק הלשון ועל פירוטה המסוים, הן בעניני ברכות ותפילות, הן בלשונות בני אדם – ע' במובא ביוסף דעת ברכות מ. פסחים כא: נדרים יא וזבחים נט.

'אלא מאי שנא הלל דבראשון משום דזריזין מקדימין למצות...'. מכאן יש לשמוע לכל כיוצא בזה, שעדיף להקדים המצוה מאשר לקיימה מאוחר יותר ברב עם. ואפילו לשיטת הפוסקים שמותר להשהות המצוה כדי לקיימה לאחר זמן בהידור, זה דוקא בהידור בגוף המצוה, אבל הידור של רב עם אינו דוחה המצוה (עפ"י שדי חמד מערכת פ, לט).

זו לשון ערוך השלחן (יו"ד רסב, ח) '... אלא שבשאר מצות אין קפידא כל כך אם נאחר מעט אף שבוודאי מצוה להקדים, אבל מילה שהוא חותם ברית קודש ובוה נכנס לקדושה יש קפידא גדולה שלא לאחרה, ולכן גם בברייתא לא תני הך דזריזין מקדימין רק למילה. ויש לנו לצווח על מנהג זמנינו שמאחרין המילה כמה שעות ביום מפני שטותים שלא באו כל הקרואים וכדומה שטותים כאלה, ויש מקומות שמאחרין עד אחר חצות היום והוא עון פלילי'.

'בשעת גזרת המלכות שנו'. פירש הר"ן: לולא גזרת המלכות היו קובעים אמירת מלכויות זכרונות ושופרות בתפילת שחרית. ואכן לפי המבואר בירושלמי כך היו עושים עד לאותו אירוע, ואז קבעו הברכות במוסף.

ונראה שבשעת הגזרה לא היו תוקעים תקיעות דמיושב שהרי לא רצו לתקוע קודם תפילת המוספים. ואעפ"י שאנו תוקעים קודם מוסף מפני שאין חשש מן המלכות, אין זה ביטול דברי בית דין הראשון שלא תקנו בזה כלום אלא ממילא לא היו תוקעים קודם מוסף, משא"כ קביעות מטבע התפילה של מוסף, בזה אין לשנות ממתבע שתקנו ב"ד ראשון (עפ"י חזון איש קלז, א. ובאר גם בכוננת התוס' עד"ז).

לולא דברי הגאון ז"ל לכאורה היה נראה שאף בשעת הגזרה היו תוקעים מיושב בסמוך למוסף [ולשון 'זחורין ומתפללין ותוקעין' שבירושלמי היינו תוקעים בסמוך לתפילה השניה]. וקודם הגזרה יתכן שהיו תוקעים מיושב קודם תחילת תפילת שחרית [יתכן קודם הנץ החמה שעדיין לא הגיע זמן תפילה הראוי. ואמנם יש קהלות מסוימות שנהגו כן לתקוע באשמורת], ועל כן היה נראה לאויבים כמרידה, שאין זה תוך העיסוק בתפילה ובתורה.

גם ז"ל שבשעת הגזירה היו באים להתפלל מוסף מאוחר יותר וקודם התפילה היו תוקעים [ומדברי הברייתא בתעניתא כח. 'בשחרית ובמוסף נכנסין לבית הכנסת וקורין', נראה לכאורה שכן היו נוהגים תמיד, להפריד תפילות שחרית ומוסף, ובאים לבית הכנסת שתי פעמים]. ולאחר שנסתלקה הגזרה הסמיכו התקיעות והתפילה לשחרית.

'אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה?!'.
אודות שירת המלאכים בראש השנה ויום הכפורים שנחלקו ראשונים בדבר (רה"ג ור"י בתוס') – ע' בספר יערות דבש ח"א יד.

דף לג

'דבר אל בני ישראל... בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות'. על קושית הראשונים מדוע הוצרכו למעט נשים מעבודות הקרבן והלא אין העבודות כשרות אלא ביום וא"כ מצוות עשה שהזמן גרמן הן – ע' במובא בקדושין לו.

(ע"ב) 'שיעור תקיעה כשלש תרועות. שיעור תרועה כשלש יבבות'. נראה הטעם מפני שאין דרך גניחה ויללה בפחות משלש פעמים רצופות. וכיון שהתרועה היא עיקר והתקיעה טפילה לה כמו שנאמר יום תרועה, אינו בדין שיהא הטפל ארוך מהעיקר, ומזה ידענו ששיעור התקיעה אינו ארוך מהתרועה, והרי לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש, וע"כ שיעור תקיעה ותרועה שוים (עפ"י פני יהושע).

'זהתניא שיעור תקיעה כתרועה? אמר אביי תנא דידן קא חשיב תקיעה דכולהו בבי ותרועות דכולהו בבי, תנא ברא קא חשיב חד בבא ותו לא. שיעור תרועה כג' יבבות. והתניא שיעור תרועה כשלשה שברים? אמר אביי: בהא ודאי פליגי... מר סבר גנחוי גנח ומר סבר ילולי יליל'. כתב הראב"ד שלפי מסקנת אביי שהתנאים חלוקים על מהות התרועה, אם היא גניחות או יבבות, שוב אין צריך לדחוק ולומר שתנא דמתניתין דיבר על שלש תקיעות אלא תקיעה אחת הריהי כשלש תרועות דהיינו שלש יללות שכל אחת שלשה כחות בעלמא, ואילו תנא ברא שסובר שהתרועה היינו שלש גניחות שהם ט' כחות, לכך אמר ששיעור תקיעה כתרועה אחת (וע"ע פני יהושע).

*

'... וזה ענין מה שאמרו תוס' בשם הערוך דמאה קולות של תקיעת שופר הם כנגד מאה פעיות דפעיה אימיה דסיסרא. ומן הסתם נמצא באיזה מדרש שידעו בקבלה דפעיה מאה קולות כיון שהובא בערוך. וצריך להבין מה ענין המאה קולות דתקיעת שופר ליבבות דאם סיסרא. ובגמרא שלמדו לפירוש יבבא מדכתיב ותיבב אם סיסרא – יתכן, אבל לכיון מאה קולות כנגד מאה פעיות, מה טעם יש בזה?

אך הוא על פי מה שאמרנו בענין מלחמת סיסרא שהוצרכו למלחמה מן השמים כמו שנאמר מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם. ואמרנו על פי מה דאיתא בספר עשרה מאמרות להרמ"ע מפאנו שרבי עקיבא יצא מסיסרא שבא על יעל אשת חבר הקיני, ורבי עקיבא היה שורש תורה שבעל פה כנ"ל והוא היה בגלות מוקף בקלליפה אצל סיסרא, והוציאה ממנו יעל אשת חבר הקיני, שהקינים היה גם כן חלקם בחינת תורה שבעל פה שהוא ענין 'דושנה של יריחו' שנתנה להם כידוע, ועל זה הוצרכה המלחמה שיהיה מן השמים נלחמו הכוכבים, כדי שיוכלו להוציא נשמת ר' עקיבא שהוא שורש תורה שבעל פה שהיה בגלות אצל סיסרא (כמו שנתבאר במקום אחר). וכתב אצל יעל מנשים באהל תברך, ודרשו מאן נשים שבאוהל שרה רבקה רחל ולאה שמהם יצאו האבות שהיו שורש תורה שבכתב כנ"ל, והיא הביאה נשמת ר' עקיבא, ובה כלה החיים

זהורית, שלא תהא נקשרת על פתח האולם אלא חציו בסלע וחציו בין קרניו של שעיר המשתלח. מבואר בגמרא שכל התקנות תיקן לאחר החורבן, באותן ארבעים שנה אחרונות של חייו שבהן לימד והורה לאחרים. מלבד תקנת לשון של זהורית לדברי רנב"י שהיתה קודם ארבעים שנה לחורבן, בתקופה בה היה תלמיד, ואמר דבר המסתבר לפני רבו וקבעו רבו בשמו.

דף לב

- מט. א. סדר ברכות ותקיעות בתפילת המוספין של ראש השנה, כיצד?
ב. כמה מלכיות זכרונות ושופרות צריך לומר בברכות, ומאלו מקראות?
ג. מי הוא המקרא את ההלל בימים שקוראים בהם ההלל, ומי הוא המתקיע בראש השנה – העובר לפני התיבה שחרית או העובר למוסף?
א. סדר ברכות; אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עמהן – ואינו תוקע, קדושת היום – ותוקע, זכרונות – ותוקע, שופרות – ותוקע. דברי רבי יוחנן בן נורי (וכן נהג למעשה רבי יוחנן בן ברוקא, ואמר לו רשב"ג: לא היו נוהגים כן ביבנה).
רבי עקיבא אומר: אבות, גבורות, קדושת השם, וכולל מלכיות עם קדושת היום – ותוקע, זכרונות – ותוקע, שופרות – ותוקע (וכן דעת רבי, לומר קדושת היום עם המלכיות).
רבן שמעון בן גמליאל אומר: קדושת היום אומרה עם הזכרונות (מה מצינו בכל מקום באמצע התפילה, אף כאן באמצע).

סמכו חכמים ברכות אלו על הכתובים; אבות וגבורות וקדושת השם – הבו לה' בני אלים, הבו לה' כבוד ועז, הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קדש;
מלכיות – אני ה' אלקיכם... ובחדש השביעי. [לדברי רבי יוסי ברבי יהודה למדים בבנין אב מזהו לכס לזכרון לפני אלקיכם... אני ה' אלקיכם שכל מקום שנאמר בו זכרונות יהיו מלכיות עמהן].
קדושת היום זכרונות ושופרות – שבתון זכרון תרועה מקרא קדש.

ב. אין פוחתים מעשרה אזכרות של מלכיות, מעשרה זכרונות ומעשרה שופרות. [כנגד עשרה הלולים שאמר דוד במזמור 'הללוהו בתקע שופר' (רבי לוי); כנגד עשרת הדברות שנאמרו לו למשה בסיני (רב יוסף); כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם (רבי יוחנן)]. שנו בברייתא, אם אמר שבע מכולן – יצא [כנגד שבעה רקיעים].

רבי יוחנן בן נורי אומר: אם אמר שלש שלש מכולן, כלומר אחד מן התורה אחד מן הנביאים ואחד מן הכתובים – יצא [כנגד תורה נביאים וכתובים / כנגד כהנים לויים וישראלים], ולכתחילה לא יפחות משבע. רב הונא (/ רב המנונא / רב נחמן) אמר שמואל: הלכה כרבי יוחנן בן נורי. (ומבואר בגמרא שלרבי יהודה אין צריך עשרה, שלשיטתו שצריך להזכיר לשון מלכות דוקא, אין בתורה יותר משלשה פסוקי מלכיות).
[להלן (לה).] אמר רב חננאל אמר רב: כיון שאמר 'ובתורתך כתוב לאמר' שוב אינו צריך. רש"י פירשה לענין המוספין, שהרי בין לחכמים בין לרבי יוחנן בן נורי צריך שיאמר כמה מקראות למלכיות זכרונות ושופרות. ורבנו תם פירש שמחלוקת חכמים ורבי"נ אמורה כשהתחיל להזכיר, אבל יכול לפטור עצמו לגמרי על ידי 'בתורתך כתוב לאמר', ודוקא מוספים צריך להזכיר].

מתחיל בתורה (שלש) ומשלים בנביא (שלש), והכתובים באמצע. וטעם הדבר פרשו התוס' כי מקראות שבתהלים משלי ואיוב קדמו לנביאים). רבי יוסי אומר: משלים בתורה (פסוק אחד נוסף, הוא העשירי) והרי זה משובת. וכן היו נוהגים ותיקים (רבי אלעזר ברבי יוסי). ואם השלים בנביא – יצא. ההלכה והמנהג כרבי יוסי (תוס' וש"פ).

אין מזכירים מלכות זכרון ושופר של פורענות. ואמרו בגמרא, אפילו כגון חי אני נאם ה' אלקים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם, והוצאתי אתכם מן העמים וקבצתי אתכם... שהיא ריתחה של גאולה שרוצים בה – אין מזכירים ריתחה בראש שנה. אבל אם בא לומר מלכות זכרון ושופר של פורענות עובדי כוכבים – אומר.

מבואר בגמרא שמקרא שיש בו כמה איזכורים של מלכות או זכרון ושופר – מתחשב כפי מנין האיזכורים, כגון שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד... ה' צ' הוא מלך הכבוד סלה. ונחלקו רבי יוסי ורבי יהודה האם מי (הוא) זה מלך הכבוד עולה למנין אם לאו. וכן נחלקו אודות המקרא זמרו למלכנו זמרו כי מלך כל הארץ אלקים (שלרבי יהודה אינו נמנה בשתיים, כי ב'מלכנו' אין המלכה אלא על אומה אחת. רש"י).

פסוקים שאין בהם אזכרת מלכות במפורש אלא אלקות, כגון שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד; ... כי ה' הוא האלקים; לדברי רבי יוסי – מלכות, ולדברי רבי יהודה אינה מלכות. אין מזכירים זכרון של יחיד, ואפילו לטובה. ואולם זכרון של יחיד שבאים רבים ממנו – מזכירים [כגון] וה' פקד את שרה (לדעת האומר פקדונות כזכרונות), שרבים באו מאותה פקידה]. פקדונות הרי הן כזכרונות. דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינן כזכרונות. הזכרת 'תרועה' בלא 'שופר', כגון יום תרועה יהיה לכם; לרבי יוסי – אומר, ולרבי יהודה אינו אומר. ולדברי רבי יוסי, הפסוק ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו אומרו עם המלכיות ואומרו עם השופרות. וכן זכרון תרועה אומרו בזכרונות ובשופרות.

ג. העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה, השני (המתפלל תפילת מוספין) מתקיע [אעפ"י שזריזים מקדימים למצוות, אמר רבי יוחנן: בשעת גזרת המלכות שנו, שהיתה סכנה לתקוע בשחרית]. ובשעת ההלל – הראשון מקרא את ההלל [אעפ"י שברוב עם הדרת מלך, זריזים מקדימים למצוות].
א. אף על פי שגזרת המלכות בטלה, אין חוזרים לעשות כבתחילה שמא יחזור הדבר לקלקולו (עפ"י תוס'. וע' פירוש הדברים בחזו"א קלו, א).

ב. יש מי שכתב על פי התוספתא (במנחות ו) הלל ותפלה מעכבים זה את זה, שמי שלא קרא ההלל לא יצא ידי חובת תפילה (עפ"י שו"ת מהרש"ם א). ואולם כמה ממפרשי התוספתא פירשו הדברים כלפי הודאה שבתפילה ולא על קריאת ההלל ממש. (ע"ע שאילת יעב"ץ ח"א ט לענין אכילה קודם ההלל).

דפים לב – לג

- ג. א. האם מצות תקיעת שופר בראש השנה דוחה 'לא-תעשה' דאורייתא או איסור 'שבות' מדבריהם?
- ב. האם מותר ליתן לשופר מים או יין או מי רגלים כדי לצחצחו?
- ג. האם מתעסקים בתקיעה עם התינוקות בראש השנה, כשחל בימות החול או בשבת? האם הנשים רשאים לתקוע בראש השנה? קמד